

Zeitschrift: Museum Helveticum ad juvandas literas in publicos usus apertum
Herausgeber: Litteris Conradi Orellii et Soc.
Band: - (1746)
Heft: 1

Artikel: Lucii Candidi Helvetii meditatio, de eo, quod nimium est in studio literis inclarescendi, [...]
Autor: Candidus, Lucius
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-394570>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 27.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

LUCII CANDIDI
HELVETII
MEDITATIO,

De Eo, quod Nimium est
in studio Literis inclarefcendi,

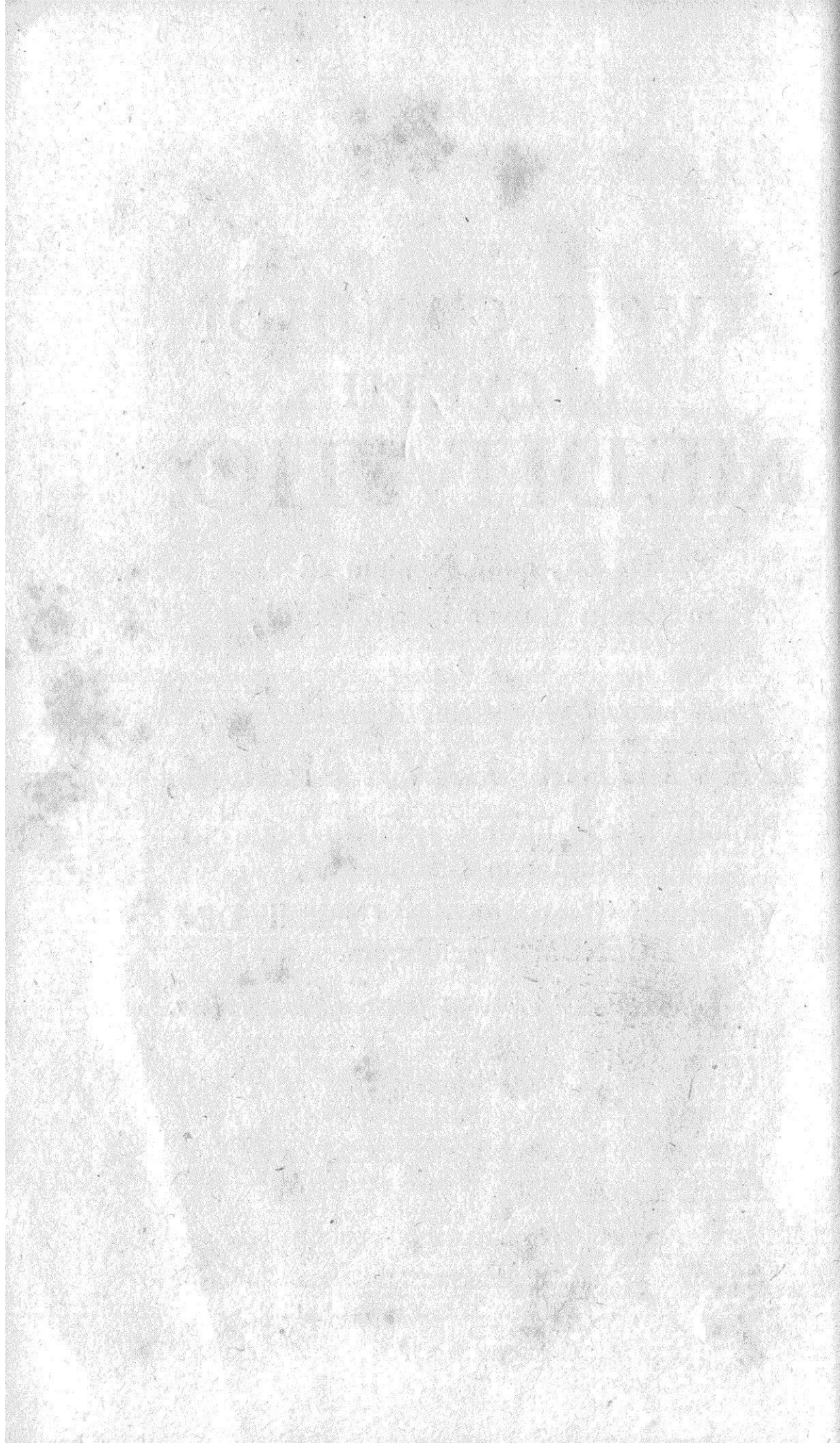
AD

Virum maxime Reverendum, & Ampliffimum,
DAVIDEM LAVATERUM,

Philosophiæ in Illuft. Gymnafio Tigurino
Profefforem Clariffimum,

Venerandi Canonikorum Capituli DE-
CANUM Digniffimum.

Fautorem, & Amicum fuum æftumatififfimum.

QUando animum meum, *VIR PRÆSTANTISSIME*, gravioribus meditationibus fessum, reficere volo, in manus sumo eorum libellos, qui fata eruditionis & doctorum virorum describere solent. Præterquam enim quod hodie, ut sunt tempora, vix quisquam literis intentus, hoc studiorum genus negligere possit, sentio animum meum mira quadam dulcedine adfici, quoties tot hominum, ætate, ingenio, & eruditione inter se discrepantium, varias de divinis pariter & humanis rebus sententias animo meo repræsentato. Sunt autem potissimum duo, quæ ex lectione ejusmodi libellorum notavi, & in meos usus converti. Didici *primo*, miram esse mentium humanarum *diversitatem* in ponderandis omnium rerum, disciplinarum, sententiarum, eorum quin etiam, quæ ad Religionem pertinent, principiis & fundamentis; quæ non solum, ab institutione, educatione, & meditatione, sed etiam a primigenia quadam mentis dispositione repetenda esse videtur. Quod hic albis dentibus ridet; ille venerabile & sanctum appellat. Hic demonstratam esse hanc vel illam adsertionem clamat; quam alter nulla verisimilitudinis specie niti, perhibet. Hic Veteres duntaxat admiratur, & in cælum tollit laudibus: Ille Mo-

dernis, iisque solis, totus addictus est. Hic Orthodoxiam appellat, quod alter anilem quandam & temere arreptam opinionem vocat. Confirmatus sum denique in ea, cui dudum album adjeci calculum, sententia, cuilibet nimirum de divinis pariter & humanis rebus liberam concedendam esse judicandi facultatem. Nec possum diffiteri me, quoties hæc Eruditorum Diaria evolvebam, miratum, qua ratione tandem fieri potuerit, ut homines non indocti gravissimum illud & momentosissimum dogma de libertate conscientiae cuivis concedenda, quod tamen evidentissimis principiis rationis, æquitate naturali, indole humani ingenii, origine Magistratus, & Religionis christianæ genio nititur, capere tamen & tueri noluerint, cum attenta duntaxat *Historiæ Litterariæ* lectio, eos in hanc sententiam pertrahere posset. Quid enim facilius ex tot discrepantibus, & circa eandem materiam in diversa abeuntibus Eruditorum Virorum sententiis, colligi potest, quam hoc nimirum: Non posse omnes idem cogitare & sentire: Nullum esse in his terris infallibilem judicem controversiarum: Neminem in alios jus habere: Conscientiam ex iis esse quæ cogi non possunt, nec minus ridiculum esse a more veritatis flagris instillare, quam urbem munitam syllogismis expugnare velle? quis non videt, tot animorum æstus, tot rixas, tot linguæ prælia, tot virorum optimorum oppressiones, tot violentas persecutiones, eorum perversæ deberi opinioni, qui stulte volunt, ut alii aliter cogitent & ratiocinentur, quam vero possunt? Quis non sentit, neglectum dogmatis, generi humano utilissimi, non fovisse tantum hæcenus horrendum illud Inquisitionis minime sacræ Tribunal, quod inter tetros Dæmonas potius & furias, quam inter homines locum habere deberet, sed etiam

hoc

hoc ipsum in causa esse, quo minus vera Religio, mascula Eruditio, candida Simplicitas, inter florentissimas Gentes caput tollat, & Eruditio cum Sapientia regnet. Hoc *primum* est, quod ex Historiæ Literariæ studio & cultura didici. *Alterum*, quod scivisse non minus utile est, hoc est: nimirum *vanum esse, immodicum illud inclarescendi, famamque quovis modo extendendi, studium*, quod quosdam adeo dementavit seculo nostro, ut omnium risui sese exposuerint. Quisquis sine partium studio, quorundam Scripta evolvit, & solidum ab inani discernere valet, facile deprehendet, eos omnem movere lapidem, non ut generi humano utilia in medium proferant, hominesque a pravis opinionibus & studiis abducant, sed ut *multa legisse* videantur, & aliquam Eruditionis famam obtineant. Cum autem, TU VIR AMICISSIME ex eorum numero sis, quibuscum cogitata mea libere communicare soleo, haud ingratum TIBI fore existimo, si quæ de *vanitate studii inclarescendi Literis*, in chartam conjeci, TUO Iudicio, quod simplex semper & candidum esse solet, submittam. Scio enim TE ea modestia, morumque elegantia esse præditum, ut nihil minus ferre possis, quam ridiculum fastum hominum nullo vero Eruditionis apparatu instructorum, vehementer tamen sibi metipsis plaudentium, & in alios rusticitate quadam turpi temere debachantium.

II. Ut autem in hac Meditatione ordinem aliquem servem, (1) ostendam studium inclarescendi Literis quodam respectu non solum esse licitum, sed & laudabile: (2) Quatenus idem vituperandum sit monstrabo commemoratis simul vitiis, quæ studium hoc comitari solent: (3) Fontes hujus ma-

li detegam: (4) Causas adducam, quæ homines sanæ mentis impedire deberent, quo minus præcipites in hoc vitium ruerent: & (5) denique Remedia quædam suppeditabo, quæ morbo huic, si non sanando, minuendo tamen ex parte inservire possunt.

III. Quod ad primum spectat, certum est, & extra dubitationis aleam positum, homines non sibimetipsis duntaxat solis, sed & aliis natos esse. Hinc Optimum Numen homines iis instruxit animi & corporis dotibus, quæ ad aliis inserviendum multum conferre possunt. (2) Quilibet igitur, ut de ingenio solo jam agam, non tantum potest, satis expensis mentis suæ viribus, aliorum felicitatem promovere; sed & vi voluntatis divinæ, per rectæ ratiocinationis leges elicite, id, quantum in se est, præstare tenetur. (3) Homines, Litterarum cultura, suam potissimum felicitatem primo quærere tenentur, non tamen exclusa cura erga alios, quos, quantum in se est, & perspicaciores, & meliores reddere tenentur. (4) Recte igitur facere censetur is, qui probe perspectis egregiis animi sui dotibus, & audito Virorum Eruditissimorum & Candidorum de suis conatibus judicio, Scriptis publicis aliorum commodis inservit. Fieri quidem potest, ut argumentum, quod tractare volumus ipsi, ab aliis jam sit probe excussum; sed hoc impedire non debet, quo minus manus operi admoveamus: possunt enim illi, inter quos degimus, hoc ignorare. Imo Auctores doctissimi nesciunt aliquando, hoc vel illud thema ab aliis esse excussum. Et quis in tanta scriptorum turba, & librorum copia, hoc cognoscere semper potest? Quod si tamen id probe

be nobis perspectum sit, possumus tamen, idque jure, existimare, lucem majorem argumento tractando adferri posse. (5) Cum vero ante omnia nostram felicitatem promovere teneamur; hæc autem non tantum cultura disciplinarum sedula, & emendatione mentis, sed & aliorum hominum auxilio obtineatur, manifestum est, posse legitime etiam gloriam hac ratione quæri; nihil enim est aliud gloria, quam constans virtutis & eruditionis solidæ fama, ab intelligentibus et incorruptis Judicibus prodiens. Ad eam vero consequendam non sufficit tacita virtutis conscientia, sed necesse etiam est, ut doctis publice constet, quibus ingenii dotibus simus instructi. Hæc vero gloria egregiis scriptis, et applausu Virorum vere doctorum parta, sua natura apta est, ad alios nobis conciliandos, et ad felicitatem nostram et aliorum promovendam. Quæri igitur legitime hæc gloria et potest, et debet. Licet vero sæpe virtutis & eruditionis famam consequamur, promotione tamen, et aliis commodis destituamur, non tamen propterea illud, quod laude dignum, omittendum est. (6) Ad hanc autem quæstionem magis elucidandam, necesse est, ut distinguamus inter *Incentivum*, quod nos ad scribendum impellit, et inter *laborem* ipsum. *Incentivum* ipsum potest in se spectatum *vanum* esse, dum nonnisi *laudem solam*, vel potius *voluptatem solam* ex aliorum laudibus ortam, captamus; institutum tamen ipsum laudabile esse potest, dum labor ipse, pluribus prodesse potest. Ipse scriptor frustra sibi plaudere potest, at possunt ea, quæ elaboravit, egregia plane esse, et insignem aliis adferre utilitatem. Ita tenentur omnes, pro suis quique facultatibus, Eleemosynas in pauperes erogare, quia hoc plurimum prodest, licet

forte multi id faciant, ut laudentur duntaxat. Probe hoc agnovit Vir acuti ingenii, I. Acontius, in epistola ad *Wolsum Tigurinum*, de *felici et infelici librorum partu*, data. *Illud* (inquit) *in primis laudo, quod omne scribendi edendique consilium, non inanis auræ cupidine, sed publicæ utilitatis, gubernari velis: plerique præter laudem nihil spectare in scribendo videntur, ex quibus tamen, qui saltem intelligunt, qualibusnam scriptis laus debeat aliqua, taliaque elaborare student, ferri utcunque possunt, non aliter atque ii, qui pro patria fortiter quidem illi pugnant, non tamen patriæ causa, sed suæ gloriæ.* Neque etiam quenquam a scribendo absterre- re debet, quod sæpe ea, quæ a nobis in medi- um proferuntur, aliis *levia* videantur. Atten- dendum enim est ad Virorum in his vel illis Eruditionis partibus, de quibus agere institui- mus, probe versatorum judicia, et ad utilita- tem quæ inde certo ad alios promanare potest. Decipit frons prima multos. Quidam non nisi rara et insolita, licet nihil profutura, miran- tur et laudant, res vero momentosissimas pro levibus venditant. Certe nisi utile est, quod scribimus, stulta est gloria. Ita si quis v. gr. Cate- chismum duntaxat scriberet, sed talem, qui non tantum suo, sed præstantissimorum Theologorum iudicio, studiosæ juventuti magis esset accommo- datus, quam multi alii, qui vulgi manibus terun- tur, laude dignum susciperet laborem, licet is *levis* a quibusdam haberetur, quia quicquid ad profectum in vera pietate et cognitione Numi- nis facere potest, non leve, sed momentosum est, ut jam non dicam, majorem artem et ingenii per- spicaciam ad tale quid elaborandum requiri, quam
vulgo

vulgo existimatur. Idem de aliis eruditionis partibus dici potest. Possunt etiam apud Exteros quædam Eruditionis partes excoli diligenter, a nostris vero negligi. Recte igitur agit is, qui in gratiam Popularium suorum talia in lucem profert, licet ipsemet forte novi addat nihil. Ita laudandi sunt Germani et Helvetii, quod post Doctissimorum Anglorum egregios in demonstranda veritate Religionis christianæ conatus in eodem argumento explanando singularem impenderunt diligentiam, licet pauca, quæ majorem lucem adferre huic materiæ possunt, forte adtulerint. (7) Denique cum experientia constet, in illis regionibus, ubi plures Viri eruditi calamos ad scribendum arripere solent, humanitatem et morum elegantiam florere; sensim vero sensimque rusticitatem, superstitionem, et hæretificationes, (liceat rem barbaram barbara voce exprimere) pelli; cujuslibet, qui animum literis rite excoluit, est, aliquid conferre, ad hæc bona promovenda, mala vero depellenda. Hoc autem tentare licet non solum illis, qui excellenti plane sunt instructi ingenio & eruditione, quique inter portenta ingenii humani, et primæ ut ita dicam magnitudinis stellas, referri possunt; sed et illis, qui pro ingenii viribus gnaviter variis disciplinis operam dederunt; præterquam enim quod ejusmodi ingenia rara sint et vix binos vel tres integrum seculum in lucem proferat, possunt homines minore Eruditionis apparatu instructi, sæpe magis prodesse aliis, quam tales Heroes. Ex quibus patet, ni fallor, studium inclarescendi Literis, rite adhibitum, rem esse non solum licitam, sed laudabilem valde. Et huic sententiæ omnis ætatis Viri doctissimi subscripserunt.

monium *Plutarchi Viri Πολυμαθεστατου. Hic in tractatu, cui titulus: 'Ει καλως εἰρηται το λαθε βιωσας pag. m. 256. ita de hoc argumento loquitur: 'Εαν δε τις εν μαν φυσικοις Θεον ὑμνη καὶ δικην καὶ προνοιαν, εν δε ἠθικοις νομον καὶ κοινωνιαν καὶ πολιτειαν, εν τε πολιτεια το καλον, ἀλλα μη τιν χρειαν. δια τε λαθε βιωσας, ινα μηδενα παιδευση, μηδεν ζηλος ἀρετης μηδε παραδειγμα καλον γενῆται. 'Ει Θεμιστοκλης 'Αθηναίως ἐλανθανεν, εκ αν η 'Ελλας ἀπεωσατο Ξερξην; 'Ει Ρωμαίως Καμιλλος, εκ αν η Ρωμη πολις ἐμεινεν: 'Ει Διονα Πλατων, εκ αν ἐλευθερωθη η Σικιλια. 'Ωσπερ δε οἰμαχο φως, ε μονον φανερες, ἀλλα καὶ χρησιμους καθιστησιν ἡμας ἀλληλους: ετως η γνωσις ε μονον δοξαν ἀλλα καὶ πραξιν ταις ἀρεταις διδωσιν. i. e. at si quis in naturæ rerum investigatione Deum celebret, justitiam, providentiam: in morum doctrina legem, communionem, Civitatem: in Republica honestatem non utilitatem. Cur vivens ignorari velit? an ut ne quem doceat? ne cuiusquam studium ad virtutem excitet, neve aliis exemplo sit? Si Themistocles Atheniensibus ignotus fuisset, non repulissent Græci Xerxem; Si Camillus Romanis, periisset Roma; Si Dioni Plato, non fuisset liberata Sicilia. Nimirum sic sentio, sicut lumen non manifestos tantum nos, sed et utiles invicem facit; ita notitia non gloriam modo, sed et agendi materiam virtutibus parari. Possunt igitur Imperantes subditos, Præceptores auditores suos, Parentes liberos ad gloriam Literis et Eruditione quærendam, stimulare. Laude dignus est adolescens humili loco natus; pauperis angustique Laris, si eruditione et virtute humo se tollere conatur, omnique data occasione publice probat se dignum esse promotione. Necessarium autem quam maxime est hoc studium Seculo nostro, quo ambi-*

ambitio fere omnia præmia virtutis possidet. Non tantum in Ecclesia Romana vitium illud, quod *Nepotismus* vocatur, regnat, sed et passim ubique locorum dominatur. Sæpe homines exiguis animi dotibus instructi, nullis meritis præstantes, gravissimis muneribus admoventur, qui ad alia faciendâ longe aptiores essent. In Insula *Japan* usu receptum esse tradunt, ut Liberi teneantur eandem artem excolere, quam Parentes, dum in vivis erant, exercebant. Sane multis in locis idem obtinet. Si Pater auctoritate valet, et egregiam Spartam obtinet, filiumque habet non plane stipitem, facile eandem, vel hac non minorem, in eum transferre potest. At hac ratione fit, ut sæpe præstantissima ingenia post carectâ latere debeant, quæ tamen magna dare potuissent exempla. Interim et hoc verum est, nullum unquam tam sterile virtutum Seculum fuisse, quo eruditionis, probitatis, et elegantiae ingenii, prorsus nulla fuerit ratio habita. Experientia quotidiana contra testatur, homines nullarum imaginum, et novos, ad summos honores, ob egregias virtutes, et ingenii præcellentiam pervenisse: et hoc non obtinuissent, nisi in pectoribus eorum laudis et gloriæ flamma fuisset accensa. Sunt, qui de Mæcenatum raritate conqueruntur, rari sunt, inquiunt, qui Literas, Literatosque foveant, homines nullis Majorum imaginibus insignes in lucem protrahant, et erectiora ingenia, quæ cum paupertate luctantur, et quorum virtutibus obstat res angusta domi, humo tollant. Hinc querelam *Ovidii* de neglectu Poëtarum ad Literatos omnes transferunt.

Cujus

Cujus verba ita habent.

*Cura Ducum fuerant olim Regumque poëtae:
 Praemiaque antiqui magna tulere chori.
 Sanctaque majestas, et erat venerabile nomen
 Vatibus: et largae saepe dabantur opes.
 Ennius emeruit, Calabris in montibus ortus,
 Contiguus poni, Scipio magne, tui.
 Nunc ederae sine honore jacent, operataque doctis
 Cura vigil Musis nomen inertis habet.*

At nimis queruli ejusmodi homines sunt, et cum sibimet ipsi saepe defint, morumque rusticitate nonnunquam notabiles sint, fastuque ridiculo tumeant, aut aliis vitiis constricti sint, de raritate Mæcenatum conqueruntur. Fac vero aliquando contingere, quod non negamus, ut viri ingenio et eruditione præstantes meritis suis dignos honores non consequantur, non propterea studium inclarescendi Literis abjiciendum est. Qui enim egregiis disciplinis excultum habet animum, didicit etiam novercantis fortunæ impetum excipere; divinarum humanarumque rerum contemplatione animum pascere, atque corde durato fatale exitium ferre, donec fortunam criminis sui pudeat. Ea enim est nobilitas, ea præstantia veræ Eruditionis, ut animum mira quadam et incredibili voluptate perfundat, præ qua omnes hujus mundi deliciae et fortunæ bona sordent. Muretus, elegantissimi ingenii Vir, alicubi ita de se loquitur: *Vere hoc affirmare possum, si quis mihi Deus omnes opes, omnium commoda, omnem potentiam proponat, ea lege et conditione, ut semel deponam hæc studia et tales qualescunque Literulas, altrices adolescentiæ meæ, fidissimos meorum omni-*

um temporum comites, deseram, nunquam id faciam, neque quidquam tanti esse ducam, quod mereri velim, ut a suavissimo eorum contubernio et amplexu abducar. Neque tenuis etiam fortuna prohibet, quo minus nostram et aliorum felicitatem, promovere possimus. Interim verum est, sublatis præmiis, quæ virtuti debentur, perire, saltem vehementer minui, studium inclarescendi Literis.

IV. Sed satis de his. Videamus jam qua ratione studium hoc inclarescendi dici possit *nimum*, et *vanum*, adeoque quatenus sint carpendi, qui animos ad scribendum appellunt. Et (1) huc referimus omnes eos, qui exiguis animi dotibus, et superficialia Eruditione sunt instructi, insatiabili tamen simul inclarescendi studio ardent. Ejusmodi hominum insignem hodie esse copiam, nemo diffitebitur, qui vel sola Diaria Eruditorum evolverit. Acute tales perstrinxit ingeniosissimus Germaniæ Satyricus *Liscovius*, in libello de *Laudibus & necessitate semi-Eruditorum*, quem, cum in omnium manibus sit, festivus labor, compilare nolo. Et profecto fieri non potest, ut homo, qui in se ipsum nondum descendit, & quid vires valeant, quid ferre recusent, accurate tentavit, aliquid, quod luce publica dignum sit, edat. Qui enim judicii debilitate impeditur, quo minus cognoscat, quid in hac vel illa disciplinarum parte eximum, pulchrum, & solidum sit, qua ratione aliis viam monstrabit ad solidam Eruditionem perveniendi? Quin autem *Vanum* sit horum hominum studium non opus est ut pluribus probem, cum res ipsa loquatur. *Vanum* est hoc studium, (2) quando homines docti etiam & Literis exculti *nihil aliud quam famam*
Eru-

Eruditionis & *laudem* captant. Vir eruditus & sapiens, id ante omnia agit, ut animum suum solida rerum ad bene beateque vivendum facientium cognitione imbuat, voluntatemque ad virtutis amorem flectat; hoc vero præstato, operam navat, si alia non obstant negotia, ut et aliorum hominum felicitatem, quantum in se est, promoveat, talia in lucem proferendo, quæ alios & doctiores & sapientiores facere possunt, cætera securus laudis & vitreæ famæ; non enim temporis, non vanis hominum studiis, sed conscientiæ & veræ generis humani felicitati inservit. Esse quam videri eruditus mavult; rusticiore titulo viri boni contentus est. Sed stimulos tamen, inquiet aliquis, addit laudis amor ad Literarum studia rite et ardentem excolenda.

*Non parvas animo dat gloria vires
Et fecunda facit pectora laudis amor.*

Ita est. Sed præterquam quod negem, majorem vim habere in animum vere eruditi et sapientis famam aliorum & laudem, quam studium suam et aliorum felicitatem promovendi; non ideo minus vitiosus est ille solius laudis amor, nisi dicas, eo minus homines esse taxandos, quo majore animi contentione ad perversa et prava animi studia rapiantur. Verum est, Viros vere eruditos et sapientes voluptatem capere non solum ex recte factorum conscientia, sed etiam ex probatissimorum & eruditissimorum virorum laudibus. Idque possunt facere sine crimine. Sed illi de quibus nobis sermo est, hoc *unum, unum* inquam sectantur, ut *laudes quocunque jure et modo partas captent*, eoque nomine sibi *plaudant*. Hi
Lite-

Literis dant operam, sudant, vigilant, ut per ora hominum volitent. Num vero animus meus melior est, si alii de me loquantur? num aliquid accedit veris virtutibus meis, si alii laudibus me prosequantur, aut decedit iis aliquid si his laudibus destituar? Consistit autem tota felicitas illorum hominum in iudicio aliorum. Quid autem agit homo, qui Literis gnaviter vacat, eum duntaxat in finem, ut laudetur? respondeat *celebris noster Werenselius*: Emit, inquit, iudicia aliorum, iudicia multitudinis incerta & fraudulenta, iudicia sæpe stolidi & inepti, iudicia, quæ dum vivit, pleraque sunt iniqua & maligna, post mortem si æquiora sunt, nullam illi voluptatem adferre possunt. Et ne de iudicio solius multitudinis me loqui putes, ipsa illa benigna Eruditorum Iudicia de nostris laboribus non certa sunt signa meritæ laudis: Laudant illi sæpe ut laudentur a nobis; laudant sæpe nullo licet accuratiore instituto scriptorum nostrorum examine; nesciunt sæpe quot alienis plumis se exornarint Scriptores; laudant sæpe non nisi amore Sectæ, quam sequitur Scriptor, inducti etc. etc. Idem etiam sæpe dici potest de laudibus Amicorum. Idem, quem supra laudavi *Acontius*, *Wolfio* Auctor est, ut probe perpendat, quam parum Amicis in hoc negotio tribuendum sit. *Quonam autem (inquit) pacto statuere possis, tuum de tuo iudicio rectum esse iudicium, cum tam multi in eo errent? qua ratione te non errare intelliges? ardua res est, ac nescio an ulla magis. Amicis, inquit, plus de me credam quam mihi. At verò id dictum multo est facilius quam factum. Sed facturum sane sis, quid si amici satis sinceri sint, ut nolint, aut nimis verecundi, ut non audeant, quod sentiunt proferre? quid si fuerint*
aliis

aliis in rebus (quod plerumque accidit) occupati, ut quod oportebat, censuræ tempus dare nequeant? Sed mitte hæc omnia, quid denique si ne illi quidem iudicio satis valeant? dices non nisi probatissimos quosque adhibebo. Cujus iudicio probatissimos? Vulgine? minime præclarum tu auctorem narras. An tuo? fiat; jam alieno opus non habes.

Ex quo satis constat, quam incerta, dubia, et misera sit illa felicitas, quæ a laudibus aliorum duntaxat est suspensa. Rectissime ejusmodi hominibus applicatur illud Soteris nostri ad Pharisæos dictum: Ἀπέχουσι τον μισθον αυτων. Quæ verba ita eleganter παραφραζει idem eximius ille Theologus *Werenfelsius*: *Nihil non (inquit) egerunt ut viderentur, & laudarentur. En habent quod volunt, cernuntur, laudantur; abeant igitur, auferant mercedem suam: fruuntur fumo quem captarunt, per me licet: Sed voti compotes facti adquiescant, solidum pietatis & veræ laudis præmium aliis relinquunt.* Hi homines certe minus sapiunt quam rustici. Hic cur agrum colat, cur semina terræ mandet, cur sulcis eam proscindat, causam dicere potest, & fructum ex labore suo sperare non putatitium et imaginarium, sed solidum. Eruditus autem, qui *solius famæ* captandæ studio ducitur, nil adferre potest, quod sapienti satisfaciat. Si quis enim ex eo quærat, cur ab ipso lucis ortu libris circumvallatus ungues præmordeat, legat, sudet, tot libros evolvat, in chartam sua cogitata conjiciat, et post immensos exantlatos labores tandem scripta sua prelo committat, nihil aliud reponere potest, quam hoc, se omnia hæc præstitisse, ut lectores laborem suum laudent, utque ex sola hac laude voluptatem capiat. *Tantine*

tine autem res ista est, ut propterea tam grave onus humeris nostris imponamus? Quid aliud est illa voluptas, ex sola laude aliorum percepta, quam admiratio cæca suarum virtutum? Ah! quam misera est illa felicitas tandem hoc solo fundamento superstructa? rectissime talibus applices, quod de studiis hominum in genere dixerat *Lucianus* in *Contemplantibus*. Ita enim *Tom. I. p. 355. sq. Edit. Grævii, Charonem ad Mercurium loquentem* inducit: Ἐθελω γεν σοι ὡ Ἑρμῆ εἶπειν ὡτινη, εἰοικεναι μοι εἰδοξαν οἱ ἀνδρωποι και ὁ βιος ἀπας ἀύλων. ἤδη ποτε πομφολυγας ἐν ὑδατι ἐθεασω ὑπο κρηνω τινε καταρράττοντι ἀνισαμενας τας φυσαλλιδας λεγω ἀφ ὧν ξυναγειρεται ὁ ἀφρος; ἐκεινων τοινυν αἱ μεν τινες μικραι εἰσι, και αὐτικα ἐκραγειςαι ἀπεσβησαν. αἰδ' ἐπι πλεον διακρυσι, και προχορυσων αὐταις των ἀλλων αὐται ὑπερφυστομεναι, εἰς μεγαισον ὄγκον αἰρονται. Ἐιται μεντοι κακεινα παντως ἐξερραγησαν ποτε. ἐ γαρ ὅιον τε ἀλλως γενεσθαι. τωτο ἐστιν ὁ ανθρωπων βιος, ἀπαντες ὑπο πνευματος ἐμπεφυστημενοι, οἱ μεν μειζες οἱ δ' ἐλαττες. καὶ οἱ μεν ὀλιγοχρονοιον ἐχουσι καὶ ὠκυμορον το φυσημα, οἱ δε ἀμα το ξυσηναι ἐπαυσαντο, πασι δ' ἐν ἀπορραγηναι ἀναγκαιον. i. e. *Volo igitur Mercuri dicere tibi, cuiusdam similes homines mihi videantur, eorumque vita omnis. Vidistine aliquando bullas illas torrente cum strepitu scaturiente exurgentes, flatuosos dico tumores, ex quibus spuma cogitur? Illarum igitur aliæ parvæ sunt, quæ protinus ruptæ evanescent; aliæ vero diutius durant, sibi que adjunctis aliis vehementer intumescunt, ac in maximum tumorem attolluntur: ac tandem aliquando illæ etiam prorsus ruptæ dissolvuntur, neque enim secus fieri posset. Hæc tibi hominum vita.*

flatu tumescunt; hi majores, illi minores atque, alii momentaneam moxque deficientem inflationem habent, alii simul atque constituti sunt, desistunt. Itaque omnes rumpi necesse est.

V. Ut autem vitii hujus *vanitas* magis patefcat, videndum, quibus mediis ac rationibus utantur homines, incredibili inclarescendi desiderio capti. Vir eruditus et sapiens, qui animum ad scribendum impellit, id unum intendit, ut *suam et aliorum felicitatem* promoveat. Eum in finem nihil in medium profert, quam quod alta mente diu versavit; nihil quod ostentationem ingenii prodat; nihil denique quod non utile, grave, et attentione dignum sit. Hac autem in parte vanæ gloriæ auram captantes multipliciter errant. Quod per partes, sed strictim tamen, speciminis loco, ostendam. Qui vano studio inclarescendi æstuat, *is nimio hoc et vitioso adfectu præpeditur, quo minus rem, quam aliis explanare vult, recte intelligat, rite perpendat, et in clara luce, quantum argumenti natura patitur, collocet.* Immensa autem illa laudis cupido, quæ animo insidet, nullas moras, nullas procrastinationes ferre potest; sed quoscunque hæc cura vexat, gloriæ coronam quam ocyssime videre gestiunt. Hinc festinanter corradunt et in chartam conjiciunt quascunque immaturas cogitationes. Quemlibet imaginationis lusum pro argumento solido habent. Evomunt potius libros, quam scribunt. Exiguus valde in Scriptis horum hominum reperitur ordo; nulla cogitationum harmonia; nulla sermonis perspicuitas; nulla argumentationum, apte inter se cohæ.

cohærentium, coagmentationes, sed strues verborum

- - - congestaque eodem
non bene junctarum discordia semina rerum.

Contingere hoc potissimum solet πολυγραφους, et diversas Eruditionis partes illustrare simul conantibus. Hi singulis fere annis ex XCVIII libris centesimum conficiunt; quos ob indefessum quidem studium laboris laudamus, in quibus tamen ut plurimum judicii ἀκριβειαν, aliaque, quæ libris verum decus et ornamentum conciliare possunt, merito desideramus. In hos quadrat illud *Arriani*, inter stoicæ Philosophiæ sectatores facile Principis, dictum, quod extat. Lib. IV. pag. 387.

Edit. Cantabrig: Δια τῆσο (inquit) ε̄ δυναμαι ε̄ιπειν φιλοπονον, αν̄ ακρω τῆσο μονον ο̄τι αναγινωσκει η̄ γραφει καν̄ προσθη τις ο̄λας τας νυκτας, ε̄πω λεγω αν̄ μη γνω̄ την αναφοραν, ε̄δε γαρ̄ συ λεγεις φιλοπονον τον διᾱπαιδασκαριον ᾱγρυπνηλια. ε̄ τοινυν̄ ε̄δ̄ ε̄γω. ᾱλλ̄ εαν̄ μεν̄ ενεκᾱ δυξης̄ ᾱυλο̄ ποιη, λεγω̄ φιλοδοξον. αν̄ δ̄ ενεκᾱ ᾱργυριε̄ φιλαργυρον̄ ε̄ φιλοπονον. αν̄ δ̄ ε̄πι το̄ ιδιον̄ η̄γεμονικον̄ αναφερη̄ τον̄ πονον̄ εν̄ εκεινο̄ κᾱτα φυσιν̄ ε̄χη̄ καῑ διεξαγη̄, το̄τε̄ λεγω̄ μονον̄ φιλοπονον, i. e. Propter hoc non possum dicere industrium, si audiero istud solum, aliquem legere aut scribere, tametsi aliquis adjecerit totas noctes. Nondum hoc dico nisi cognovero, quo ista referantur. Neque enim tu industrium eum dicis, qui propter puellam vigilat. Ergo ne ego quidem eum qui multa legit: sed si gloriolæ causa id fecerit, ambitiosum dico; si pecuniæ gratia, avarum, non industrium. Si vero ad rationem suam laborem istum retulerit, ut illa naturæ pareat: tum demum industrium dico. Conjuncta est sæpe cum

hoc vitio nimia et ridicula ostentatio Eruditionis, in excitandis innumeris antiquis pariter et recentioribus scriptoribus, et quidem iis in locis, ubi id minime necesse est. Scio in rebus Facti, ut appellantur, opus esse testimoniis, qui enim veritatem rerum gestarum probare vult, testimoniis instructus esse debet luculentis et fide dignis. Qui novam græci vel latini Scriptoris elucidationem promittit, perspicuis locis veterum ostendere tenetur, hoc vel illo sensu phrasas ab iis usurpatas fuisse; sed illi famæ captatores id agunt iis in locis, ubi id minime quadrat, in rebus nempe, quæ argumentis, non aliorum dictis, probandæ sunt, aut quæ meridianæ luce clariores sunt. Scilicet sol non luceret, nisi Alphonfus Arragoniæ Rex id dixisset; triangulus non haberet tres Angulos nisi *Euclides*, vel *Academiæ Parisiensis Socius*, id affirmaret. Et, ut vanum ac ridiculum ingenium magis prodant, ex omni linguarum genere testimonia conglomérant agentes etiam de iis, quæ omnibus promiscue nota sunt. Sic æthiopica, arabica, rabbinica, græca, hispanica etc. testimonia adducunt, ut probent res, quas vel rustici callent. Sic quidam ex hoc grege albo amici cujusdam arabicis literis illud germanorum proverbium: *Es sind nicht alle Röche / die lange Messer tragen* / inscripsit. Imo sæpe testimonia, quæ ad rem tamen nihil faciunt amplissimis commentariis illustrare conantur, adeo ut lector tandem quid ejusmodi homo sibi probandum sumserit, ignoret prorsus. Quæsitum aliquando est ex homine Parisiis redeunte, ecquid de splendidissima urbe sentiat: respondit ille, se præ ædium multitudine urbem videre

videre non potuisse. Idem sane de multorum libris dici potest: adeo multis sunt referti citationibus, ut quodnam potissimum argumentum explicandum sibi sumserint auctores difficulter pateat: dubitari autem non potest quin hæc consuetudo ex mera cupidine ostentandi nescio quam diffusam lectionem oriatur, cum quem alium in finem ea adducta sint, nemo videre possit. Quo ipso tamen omnes citationes testimoniorum veterum et recentiorum Eruditorum improbare nolo: placent illi, qui veterum & recentiorum egregia et acute dicta data opportuna occasione scriptis suis inserunt, atque hac ratione cogitatis propriis decus aliquod et ornamentum adferunt. Huc referendi etiam sunt illi, qui ob certas quasdam rationes, in re clara, aliorum tamen testimoniis uti coguntur. Ita contingere sæpe solet Theologis, ut Novitatis crimen a se amolitur, in re non obscura, ad alios fidei socios provocent, apud multos enim Lectores plus valent testimonia, quam vero argumenta. Sed nescio qua ratione factum est, ut morbus hic viros etiam doctos invaserit. Hic certe locum habet illud *Taciti in vita Agricola: Sublimia sæpe, inquit, et erecta ingenia pulchritudinem ac speciem excelsæ magnæque gloriæ vehementius quam caute appetunt, nec retinere possunt in sapientia modum.* Hoc certum, nimiam illam curam, excitandi virorum omnis ævi, et idiomatum testimonia, et dicta, infallibile veræ Eruditionis signum non esse, cum quibus artibus hoc obtineri possit, obscurum non sit.

VI. Accedit *tertium* vitium, quod ex immoderata hac inclarescendi libidine oritur, nimirum *pudenda quædam insolentia, posita omni modestia, confidenter Dictatoris instar de divinis et humanis rebus loquendi, et scribendi.* Ejusmodi homines plerumque altos gerunt spiritus; credi sibi volunt sine ulteriore mora, *demonstrationes* crepant, neque tamen forte quanta vis huic vocabulo insit, unquam perpenderunt. Cum autem inclarescendi studium eos vehementer agitet, frequentissime in duo contraria et sibi invicem opposita, æque tamen absurda, prolabuntur vitia; nimirum aut periculosas de Religione sovent sententias, aut inepto quodam zelo commoti, vel leviter errantes, et a receptis opinionibus recedentes, impudenter laceffunt. Vir vere eruditus res, quæ ab omnibus sapientibus sanctissimæ et momentosissimæ habentur, summa cum prudentia et religione perpendit. Nihil quidem sine examine credit, sed ad Rationem, tanquam lydium lapidem, cuncta exigit; leves errores, quos parum cavet natura humana, facile condonat aliis, aut aliud agendo, ubi necessitas aliqua illi est imposita, mollissimis verbis emendat, æquo animo dissensum aliorum fert, nullo sectæ studio in præceps abreptus; gloriolam vero in tuendis sententiis novis et singularibus, sed nullo fundamento superstructis, non quærit. Sed homines illi, de quibus jam quidem sermo est, tritam semitam calcare non volunt, existimantes se acuti ingenii virorum famam non consecuturos, si cum ceteris sentirent Eruditis; hinc raras tantum, paradoxas, et a communi aliorum hominum sensu abhorren-

tes

tes defendunt opiniones, nullo, vel debili fundamento nixas: Eum in finem ut plurimum capita Religionis generalia, quæ communi Christianorum consensu admittuntur, aggrediuntur, existimantes hanc esse compendiosissimam, æternam nominis famam consequendi, viam. Omnem igitur ingenii, quod habent, vim adhibent, ut novas sententias vel inveniant, vel jam repertas acriter defendant. Athei, Deistæ, vel Sceptici vocari desiderant, quasi hujus furfuris homines soli saperent, cæteris omnibus plumbum pro cerebro esset. Alibi, ut nosti, *Vir Clarissime* multorum exemplorum inductione hoc probavi. Unum tantum et alterum hic in medium proferam. Primum mihi suppeditat P. Baylius in *Lexico Lit. Guevarra*. *Les Nouvelles* (inquit) *de la Republique des Lettres nous ont parlé d'un certain Triumvirat, auquel meritoit être associé Guevarra. Ce Triumvirat est composé (1) du Pere Morin, qui trois ans après la prise de la Rochelle soutenoit encore, qu'elle n'avoit pas été prise, & que tous les bruits, qui en avoient été publiés, n'étoient qu'un Roman. (2) D'un fameux & redoutable Dialecticien, qui dit à un Gentilhomme, qui lui venoit à dire, qu'il avoit vû le Duc d'Espéron à Plassac: cela ne sauroit être par quatre raisons indisputables, & je m'en vais vous prouver (a) qu'il faut de nécessité, que Mr. d'Espéron soit encore à Londres. (b) Il est plus à croire que les yeux se trompent que la raison. (c) La Nouvelle, dont il s'agit ici, implique contradiction morale, & (d) peut être une contradiction physique. (3) D'un homme, qui declara à Isaac Vossius, qu'après des fortes & longues meditations, il avoit composé un livre, où il montrait*

par des preuves invincibles, que tout ce, qui est contenu dans les Commentaires de Cæsar touchant la guerre des Gaules, est faux, & où il faisoit voir d'ailleurs amplement, que jamais Cæsar n'a été au delà des Alpes. Alterum præbet ingeniosissimus Evremontius, describens ingenii indolem celebris Jf. Vossii. Il entendoit (inquit) presque toutes les langues de l'Europe, & n'en parloit bien aucune. Il avoit une Litterature immense. Il connoissoit à fond le genie & les coutumes des anciens peuples, mais il ignoroit entierement les manieres de son Siecle. Son impolitesse se repandoit jusques sur ses expressions. Il s'exprimoit dans la conversation, comme il auroit fait, dans un Commentaire sur Juvenal ou sur Petrone. Dans le même tems qu'il faisoit des livres, pour prouver que la version des Septantes étoit divinement inspirée, il temoignoit par ses Entretiens particuliers, qu'il ne croyoit point de Revelation. La maniere peu édifiante, dont il est mort, ne nous permet pas de douter, qu'il ne fut dans ce sentiment impie. Quelques soins, quelques précautions, que l'on prit, on ne le pût jamais engager, à reconnoitre en general les verites de la Religion Chrétienne. Et cependant, ce qui paroît difficile à comprendre, cet homme avoit une credulité imbecille, pour tout ce qui étoit extraordinaire, fabuleux, éloigné de toute créance. Ce sont les propres termes (verba sunt politissimæ eruditionis Viri Mr. de Maizeaux) de Mr. St. Evremont, qui avoit assés pratiqué Vossius, pour le bien connoitre. Qu'on nous vienne dire après cela, que les Esprits forts sont des Genies epurés, des gens sans prejugs, qui n'admettent rien qui ne soit exactement vrai, & d'une évidence palpable. His adjiciam bina exempla, quæ profert Tolandus, qui et ipsemet novas et Religio-
ni

ni inimicas opiniones defendit. Extant in ejus *Adeisidamone* p. 32. ita enim loquitur ad amicum suum: *Virum quendam honesto loco natum et in rebus civilibus exercitatissimum tibi olim non ignotum affirmabas, qui dum Providentiam divinam pro anxi fatidicam Epicureis irridere solitus est, rerum Universitatem a stellarum influxu regi credebat, aliaque eum Astrologorum portentosa et ridicula figmenta admisisse: Alium tibi, mihi que familiarem, qui spiritibus omnibus incorporeis rejectis intelligentias, nescio quas materiales, quæ vaticinia funderent et oracula, creparet.* Inter sententias veterum et recentiorum Philosophorum de Origine rerum omnium, nullum magis ineptum esse, quam *Systema Epicuri*, conveniunt docti omnes. Itaque ad famam ingenii obtinendam in eam descendisse opinionem Philosophum hunc, insanientis sapientiæ consultum, quam maxime probabile est. Saltem hoc affirmavit doctissimus Vir, *Plutarchus*, in libello *ne suaviter quidem vivi posse secundum Epicurum* pag. m. 251. *Και μιν (inquit) ἀπο δοξης γινεσθαι τινας Ἐπικουρος ὁμολογεῖ. Τι δὲ ἐκ ἐμελλεν, αὐτος ἕτος παργων περιμανως και σφραδων προς δοξαν, ὡς μη μονον ἀπολεγεσθαι τας Καθηγητας, μη δε Δημοκρατει τω τα δογματα ῥημασιν αὐτοις ὑφαιραμενω ζυγομαχειν περι συλλαβων και κεραιων, σοφον δε μηδενά φαναι πλην αὐτῶ γεγονεναι, μη δε εἶναι; ἢ δε μητηρ ἀτομῶς ἐσχεν ἐν αὐτῇ ποσαυτας, ὁμοι συνελθῆσαι σοφον ἀν ἐγεννησαν.* i. e. *Porro a gloria etiam quasdam proficisci voluptates Epicurus fatetur. Qui vero hoc non faceret? ita insane flagrans atque æstuans gloriæ studio, ut non modo negaret illis se usum esse Præceptoribus et cum Democrate decreta ejus totidem verbis suffurato al-*

tercaretur de syllabis et apicibus, nullumque diceret ex-
istisse sapientem extra se et suos discipulos; sed scriberet
etiam, sibi cum explicaret naturam rerum ad genua acci-
disse suppliciterque ea tetigisse Coloten. Neoclem autem
fratrem statim a puero pronuntiavisse neminem Epicuro
sapientiore unquam fuisse: matrem quoque suam in se
tot tantasque habuisse atomos, quarum congressu sapiens
diceretur. En. Vir. Clarissime quo studium inclare-
scendi Viros quosdam non indoctos sæpe præcipi-
tet! Nollem autem te existimare, me ex eorum nu-
mero esse, qui omnibus propterea minutis sen-
tentiis Theologorum inhærendum esse putet,
aut me omnes promiscue novas de his vel illis
eruditionis theologicæ partibus in medium pro-
latas sententias detestari adque ignes et rogos eos
amandare, qui talia defendunt. Si quisquam
enim libertatem sentiendi amat, is ego sum, nec
quoad vixero mentem mutabo. Sed non pos-
sum tamen laudare, et magnifacere eos, qui de
rebus gravissimis et sanctissimis abjecte quavis
data occasione garrunt, acerrimique ingenii ho-
mines sibi esse videntur, si ea defendunt, quæ
eadem facilitate, qua proferuntur, negari possunt.
Dantur, ut nosti, homines hebetis ingenii et
exiguo vel nullo Eruditionis apparatu instructi,
qui non verentur, sanctissima quæque, Italico
perfundere aceto, omnesque, qui Religionis Chri-
stianæ dignitatem et præcellentiam tuentur, pro
stupidis et superstitiosis habere ingeniis, antece-
dentium turbam sine causa sequentibus. Eos
interim facile suo genio frui permitto, modo
nimio inclarescendi studio ceterosque sine fine
lacerandi cupiditati modum ponant. Sint per me,

si ita, velint, soli acuti, ingeniosi; soli vere docti, et supra cæteros mortales, quos ex alto despiciunt, eveci. Plaudo. Ego modestiam amo, quæ veræ Eruditionis vernix est. Thra-sonismum nec laudare, nec adprobare unquam possum.

VII. Alii vanæ gloriæ cupidi, incidunt in vitium, uti dixi, huic contrarium. *Nimirum receptas semel sententias, dogmata etiam minutissima, singulari ardore defendunt, levissimos errores in majus extollunt, quosvis erectioris et liberioris ingenii homines allatrant, et hæreses se videre clamant, ubi alii, vel armatis oculis, se nil tale deprehendere confidenter affirmant.* Hoc vero inclarescendi studium, hunc vanissimum cordis æstum *Zelum pro gloria Dei* appellari volunt, qui tamen cum omnibus illis vitiis conjunctus est, quæ gloriæ Dei et voluntati ejus repugnant. In hos rectissime quadrat illud Cl. *Werenfelsii* Epigramma, quod ita sonat:

*Magno cum studio propugnans dogmata Patrum,
Numinis hoc a me gloria poscit ais:
Forsitan hoc a te, poscit quoque gloria Patrum,
Forsan et hic aliquid, poscit amice tua.*

Hoc vero optimos sæpe et præstantissimos viros lacerandi studio, patant, se immortalem nominis famam consecuturos, licet a vere eruditissimis pipulo differantur. Quoties legi et audivi, misellos homines, et vulgi crepitacula, in *Illustrem Grotium*, aliosque Viros eruditissimos qui se infallibiles esse nunquam existimarunt, debachantes! Licet autem solida eruditione, judicio
omni.

omnium, qui sapiunt, destituti sint, sibi tamen domi plaudunt, et ut sapere videantur, omnis religionis systematicæ particulas miro fervore defendere solent. Legi pleraque Scripta, quæ ab aliquot annis de *ineunda* inter Protestantes *Pace* a Theologis quibusdam in lucem fuerunt edita. Pauci quidam modeste dissentium suum testati sunt, adductis rationibus. Plurimi vero controversiarum, quæ mutuo intercedunt, momentum ita exaggerarunt, ut putares, non minus distare Lutheranos a Reformatis, quam Judæos a Christianis: Homines erant adeo impudentes, ut asseverare publice non dubitaverint, Pacem illam *Orationi Dominicæ, Symbolo Apostolico, et omnibus Religionis christianæ capitibus, in Catechismis contentis*, contrariam esse. O tempora, exclamabam hæc legens, o mores! ubinam gentium sumus? Initio, cum hæc perpenderem, credidi ejusmodi homines nulla religionis conscientia duci, et eam albis dentibus ridere: neque enim mihi persuadere potui, hominem sanæ mentis, et religionis christianæ amantem, tam inepte, tantisque cum conatibus Paci huic sacræ, Deo gratæ, Cœtui puriori utilissimæ, christianæ Religionis, quæ non nisi pacem spirat, genio accomodata, præstitum etiam facili, obniti posse. Sed mutavi sententiam, et jam quidem crediderim, ejusmodi homines inepto quodam inclarescendi studio, ad tantam insaniam abreptos fuisse. Erravi ergo cum existimavi eos pro veritatibus, sua opinione, vel magis vel minus momentosis, pugnare voluisse. Pugnant pro gloria sua: volunt mallei Hæreticorum et Lumina Ecclesiæ orthodoxæ habe-

haberi. Hinc ille fervor, hinc clamores illi stentorei; hinc singularis ille, si Diis placet, pro veritate Zelus. Quod si rigidi illi et morosi Censores riderentur, et risui, ut digni sunt, publice exponerentur; si nonnisi eruditi et pacifici Theologi pro optimis haberentur; si ille vulgo præstantissimus vocaretur Theologus; non qui in disputando de quovis argumento est fervidus, et pro omnibus minutis opinionibus tanquam pro aris et focis pugnat, sed qui solida eruditione, pietate cumprimis, et zelo pro gloria Dei, Dei inquam, ornatus, et instructus esset; qui crescenti indies uti errorum gravissimorum, ita et vitiorum torrenti, sese opponeret; si hæc inquam vulgo essent recepta, ausim quovis pignore contendere, numerum ejusmodi zelotarum vehementer imminutum iri, tantumque abfore, ut rixando et clamando aliquam nominis celebritatem essent consecuturi, ut potius omnium sapientum iram et contemptum in se essent provocaturi. Hæc autem cum aliter se multis in locis habeant, famam aliquam iniqui illi censores ex fervore tanto captant, iisque, qui veram indolem rerum theologicarum ignorant, in deliciis sunt. Quam *vanum* autem est, in dilacerandis fratribus famam nominis quærere? Quam *vanum* est tum se beatum credere et celebrem, si quantum potuimus, omnem spem pacis præscidimus; si operam damus, ut Christiani, qui modesti, pacificique esse deberent, in mutua viscera sæviant; si ex una controversia, quarum multitudine obruitur orbis, et ingemiscit Ecclesia, decem procudamus; si nos Romanensibus deridendos et devorandos exhibemus;

mus; si denique a principiis, quibus innititur magnificum opus Reformationis, quam longissime recedamus. Hoc unum tamen in ejusmodi hominibus mihi placet, quod omni data occasione in *Rationem* invehantur: hoc enim summo faciunt jure. Nam hæc semper est illis contraria, imo a longo jam tempore prorsus eos deseruit. *Vanissimum* vero hoc inclarescendi studium, eos eo deducit aliquando ut quotquot a sententiis suis, quas de religione fovent, discedunt, pro hominibus, etiam aliarum disciplinarum ignaris habeant: scilicet ille errat, dicunt, in articulis quibusdam Religionis; ergo eruditus S. Literarum Interpres, acutus Philosophus, et Criticus esse non potest. Hinc v. gr. de Commentariis eruditissimorum Virorum, qui S. Literas illustrare conati sunt, abjecte sentiunt, eo quod non ubique reperiant, quæ cum opinionibus suis conveniunt. Et quod cæcitatem horum hominum manifestam facit, ubi de sacris plane non agitur, maligne tamen judicare solent, eam duntaxat ab causam, quod homines illi, alii, quam vellent ipsi, sectæ addicti sunt. Dabo tibi, *Vir. Clarissime*, hujus rei specimen. Edidit *J. Clericus Pedonem Albinovanum*, et *Corn. Severum* cum notis *Scaligeri*, *Lindenbrochii* et *Heinsii*, adjectis propriis adnotamentis sub nomine *Theodori Goralli*. Hunc librum in cujusdam Bibliotheca vidi. Quæro utrum eum legerit? affirmat, et sibi quam maxime placere notas *Goralli* ait: post aliquod temporis intervallum, cum inaudivisset, *Clericum* sub nomine *Goralli* latere, sententiam statim mutavit, et prorsus nullius frugi collectanea, eas notas esse,
per-

perhibuit : de re ipsa judicent æqui Censores, non enim de iudicii hujus veritate sed ejus causa hic agitur. Sed mittamus ea, quæ ad Religionem pertinent, et ad alia properemus Literarum studia, circa quæ homines, inclarescendi studio vanissimo correpti, versari solent. Elegantiorum literarum culturam, artis criticæ et historiarum peritiam, ad solidam eruditionem consequendam necessaria esse, nemo tam rudis est literarum, qui ignoret. Sed aliter in hisce versatur Vir vere doctus et sapiens; aliter ille, qui *inclarescendi tantum studio* fertur. Vir eruditus, ad ea semper, in his desudans literis, attendit, quæ cum aliis scientiis lucem, tum generi humano insignem adferre possunt utilitatem. Non tamen in his solis, quibus ille delectatur studiis, omnem sapientiam repositam esse credit, adeo ut alios minus in his literis versatos despiciendi causas se habere existimet. Neque etiam magnam impendit operam, in examinandis et defendendis iis, quæ neque ad alias disciplinas exornandas, neque ad mentem perficiendam, quicquam conferunt. Ubi vero sibi ab aliorum opinione recedendum esse putat, modestissimis hoc facit verbis. At longe alia est horum, de quibus verba facimus, agendi ratio. Plerumque ubi animos ad humaniores literas excolendas adjecere, ~~morum~~ elegantiam deponunt, et acerbe in eos, qui circa phrasin vel variantem lectionem dissentiunt, debachantur. *Bochartum, Ez. Spanhemium, Scaligerum, Salmasium, Grotium*, aliosque Viros in his literis principes, ob leves errores, Orbili illi tanquam pueros virgula censoria plectunt, adeo ut gram-

manti-

maticus ille fastus, quo ilia eorum tument, in proverbium abierit. Sane si quis irritabile hoc genus Vatum vel verbulo officii sui monuerit, nihil est tam acerbe dictum quod non in eum evomant. Sed *Tu* hæc omnia ex *Werenfelsio*, *Munkenio*, *Lilienthalio*, *Mathanasio* aliisque, satis cognita perspectaque habes. Cum hoc insatiabili inclarescendi studio frequenter conjunctum esse solet pessimum vitium, quod *πολυπραγμοσυνη* appellatur; vitium, quo nullo habito virium nostrarum respectu, omnia tentare, cuncta scire, in omnibus excellere volumus. Negare nolumus, extitisse, et adhuc dari Viros, qui accurata multarum disciplinarum cognitione instructi fuerunt. At vix uno vel altero Seculo ejusmodi eruditionis portenta in lucem prodeunt. Ea enim est scientiarum difficultas, et rerum cognoscendarum multitudo, ut adhibebis omnibus diligentiae et ingenii dotibus, et adminiculis, difficulter unius partis eruditionis vel disciplinae singulos angulos perreptare, et minutas omnes partes accurate cognoscere possimus. At nostri, de quibus agimus, auræ vanæ captatores in eo gloriam quaerunt, si in singulis disciplinis versati esse videantur. Eum in finem omnium disciplinarum compendia addiscere solent, et pro more seculi nostri collectanea ex omni disciplinarum genere studiose congerunt, quibus omni data occasione superbire solent, adeo, ut qui nesciret, qua ratione omnia fuissent corrasa, firmissime crederet, ejusmodi homines in omni literarum genere consenuisse, inque pectoribus eorum totam vetustatem reconditam esse. Meram
autem

autem multivariæ eruditionis ostentationem esse, prætereaque nihil, norunt illi, qui uni duntaxat disciplinæ per vitam vacarunt. Pessimum hoc est, quod nimirum invita, ut plurimum, Minerva, & repugnantibus animorum viribus, ad tot varia addiscenda commoveantur. Eleganter hanc ingeniorum pestem depingit P. Gualdus in *Vita Pinelli*, Viri dum viveret, excellentissimi. *Carnificina* (inquit pag. m. 325.) ingeniorum nulla major, quam promiscue & sine ullo delectu impellere hominem in ea studia, quæ ipsa fastidiat ac aversetur. Hinc torpent animi juvenum pestilenti hoc sydere afflati; hinc bonarum artium & bonæ mentis contemptus & odium. Hinc rerum rumor & sententiarum vanissimus strepitus, ut ille ait. Neque aliunde fædi plerumque exitus, quos tum demum vitare liceret, si Patris sapientis, Naturæ monita non aspernarentur. Prodit in hanc sententiam gravissimus Auctor Plutarchus, Apollinem Delphicum, Romane Eloquentiæ Parenti, qua ratione ad immortalitatis fastigium pervenire possit, consulenti respondisse: Hoc illum affecuturum, si ad propensionem præscriptumque Naturæ, non ad sententiam aliorum, vitam institueret. At is famæ & gloriæ præpostere sitiens, vulgi rumusculis percitus, & domesticorum commodis consultum volens, ultro se perditum ivit, non secus atque ille

*Quem Pater ardentis massæ fuligine lippus,
A carbone & forcipibus gladiosque parante
Incude & luteo Vulcano ad Rhetora misit.*

Ita Gualdus. En, *Vir Clarissime*, specimen errorum,

rum, in quos se præcipitare solent illi, qui nimio inclarescendi literis studio ardent.

VIII. Juvat autem paulo uberius vitii hujus ostendisse *Vanitatem*. Hoc ut fiat, *primo* observandum, quam maxime *incertum* esse, utrum id, quod omni virium contentione quærunt, consecuturi sint, nec ne. Quærunt hi homines nominis celebritatem, laudem & famam virorum ingenio præstantium. Non jam dicam eos, quos lubido, & incredibile studium inclarescendi corripuit, difficulter apud cordatos & vere eruditos laudem consecuturos, quoniam, ut plurimum festinanter omnia componunt, nec satis circumspecte singula perpendunt. Concedam autem tantisper nihil hac in parte; in eis desiderari posse; incertum tamen est, quæ fata habitura sint ingenii sui monumenta. Ea enim est sæpe seculi, seu potius hominum, malignitas, ut in eo potissimum gloriam quærant, si aliorum egregiis conatibus detrahere, laboresque eorum extenuare possunt; Sæpe optime dicta silentio involvunt, levissimum vero errorem, quem parum cavet natura humana, exaggerant, in majus extollunt, atque eloquentiam suam in aliis exagitandis solent ostentare. Aut enim ea proferunt, quæ ab aliis centies dicta sunt, aut supra vulgus Eruditorum sapiunt, viamque calcas nullius, aut paucorum, ante tritam solo. Si *præ* est, certatim omnes, saltem plerique clamabunt, te crambem bis terque coctam lectori gustandam propinare, & vano labore prelum exercuisse. Quam difficile autem est, inter tot Scriptores, in tanta librorum copia, in medium aliquid proferre, quod ab aliis ante dictum

dictum non sit? Quis omnes veteres & recentiores evolvere poterit Auctores? Per conscientiam testare, te alios non compilasse, sed e proprio sinu cuncta repetiisse, vix tamen tibi fidem habebunt maligni Judices. Si vero altius te tollas humo, eaque scribas, quæ præstantia & novitate argumenti sese commendare possunt, plerumque eos, qui in his, de quibus agis, literis, principes sibi esse videntur, irritas: credunt enim actum esse de sua existimatione, si alius, æque ac ipsi acutum cernat; hinc linguæ prælia oriuntur. Hoc certe eveniet, si in rebus ad Religionem spectantibus novam & insolitam ingrediaris viam. Novatorem te esse dicent, & monstrum in pectore alere, malignas passim de te spargent inter alios suspiciones, adeo ut laudis honorisque loco *Heterodoxi* (quod vocabulum, quantum valeat, norunt omnes) famam tibi concilies. Sed demus hæc omnia secus se habere; concedamus te famam eruditi a quibusdam consequi, num in eo iudicio, si sapias, semper adquiescere secure potes? non putarim. Illi enim ipsi, qui nostra tantopere extollunt, aliquando nobis ipsis sapientiores non sunt: sæpe in cælum nos tollunt laudibus, ut lapsu graviore ruamus; sæpe concedunt aliquid imperitiæ nostræ; sæpe quos laudant in sinu rident. Non raro etiam fit, ut illi, qui se nostra magni facere simulant, amici sint, fautores, benevolentia & meritis nobis devincti; sæpe priores eos laudavimus; sæpe timent iram aut nostram, aut fautorum nostrorum, & quæ alia sunt, quæ propensam erga nos voluntatem excitare possunt. Quam *Vanum* vero est, tot laboribus distringi, in tanta laudis & famæ, quam uni-

ce adpetimus, incertitudine? quam ineptum est, iudicio hominum tam fallaci superstruere omnem nostram felicitatem? quam absolum id quærere, quod quotidianæ mutationi obnoxium est? Varia enim, ut supra monuimus, sunt hominum iudicia. Quod hic laudat, alius ridet. Pauci quos æquus amavit Jupiter, tam felices sunt, ut omnium laudes & applausus reportent. Cui ergo fidamus? cuius iudicio secure subscribemus? Loquor autem semper de iis, qui *non nisi gloriam captant*, securi eorum, quæ verum decus Literato conciliare possunt. Sed fac denuo Te Eruditi Viri famam non apud quosdam tantum, sed plerosque consequi, in Ephemeridibus nomen tuum cum laude extare, atque adeo te laudem illam tantopere quæsitam adipisci, velim probe observes, hanc Eruditionis, quam obtinuisti famam, communem tibi esse, cum ingenti numero eorum, qui minime ea digni sunt. Sunt inter illos qui scribendis libris famam adepti sunt, homines, qui ex XCVIII libris centesimum confecerunt; qui præter artem excerpenti sciunt nihil; homines superbi, inani fastu tumentes, miseri verborum aucupes; sunt qui clari sunt ob obscuram linguam; sunt quos Majorum duntaxat imagines commendant; sæpe Doctori umbratico non minus titulus *Celeberrimi, Doctissimi, Excellentissimi* &c. quam viro vere sapienti, tribuitur, & quod pessimum est, nullus, dum in his terris versamur, infallibilis iudex, nulla auctoritas Senatus Populique Eruditorum, quorum ope Viri Eruditi a semidoctis distinguantur, prostat. Num plaudere sibi potest ingeniosissimus & excellentissimus Pictor, videns eandem laudem tribui homini, qui Delphinum
 fil.

filvis appingit, fluctibus aprum ? Si *Charilus* aliquis incultis versibus. & male natis retulit egregii Poëtæ laudem, num hoc *Virgilium* beat? Scribendi enim insania multos veluti pestis adflavit.

*Navem agere ignarus navis timet, abrotonum ægro
Non audet nisi qui didicit dare, quod Medicorum est
Promittunt Medici, tractant fabrilia fabri,
Scribimus indocti, doctique Poëmata passim.*

Quod de Poëtis ait *Horatius*, de singulis aliis scientiis dici hodie potest. In tanta igitur Doctorum et semidoctorum turba, si forte etiam Tu aliquod Nomen adeptus es, num hoc adeo te beat? num hoc dignum est præmium pro tot laboribus et sudoribus? num propterea cristas tollere & altum sapere debes? Sane tantum abest, ut hæc promiscua turba te ad scribendum incitare debeat, ut potius non leve sit ad te a scribendis libris absterrendum, argumentum. Ita sane sentiunt plures Viri, solida eruditione instructi. Audi doctissimum *Laufferum*, Virum longiore vita dignissimum, ita de se pronuntiantem: *Dicunt mihi* (inquit) *sæpius amici mei, desidiosus es; nimium otio indulges; quin laboras, quin componis; est ætas, est tempus; sunt libri; est mos seculi, etsi pauci apud nos scribant, exterorum tamen scripturiunt docti juxta ac indocti.*

• *Stulta est clementia cum tot ubique*

Vatibus occurras, perituræ parcere chartæ.

Hoc ipsum est quod scribere nolim: Nolo ineptorum numerum augere scriptorum. Sed, dulce est, dicunt, nosci ab omnibus; fama celebrari dulce; dulce digito monstrari; Hic est doctus ille, qui tot jam libros composuit. Ego ut fumum non emo, ita nec vendere volo. Nec curo a turba celebrari; nec turbæ verba dare possum. Si vano placerem populo,

lo, male me haberet; dicerem cum Phocione: ἔμπροσθεν
 τι κακὸν λεγὼν ἐμυτοῦν λελήθα. *Nulli unquam cele-*
britatem nominis invideo. Scio quanto labore, quanta
temporis, sanitatis, visus jactura hæc ipsi constet. Idem
cum Seneca sentio, dicente: Cum videris igitur prætex-
tam sæpe jam sumtam, cum celebre in foro nomen non
invideris: Ista vitæ damno parantur. Hactenus eru-
ditus ille Helvetius. Sed, inquires, semper tamen
dantur Viri acuti ingenii, qui solidum ab inani
discernere possunt. Ita est. Sed memineris, eos
de quibus loquor, nonnisi laudem famamque cap-
tare, atque in id tantum intentos esse, ut in ore
hominum versentur. Quod si hoc unum eos
beat, jam principibus nequitiae magistris, & fratri-
bis ignorantiae immixti sunt. Non minus enim
noti sunt impurissimi elegantiarum arbitri, Tibul-
lus, Catullus, Propertius & Petronius, quam ipse
Socrates; imo amplius dico, venefici, latrones,
prostibula, & bucephalus aliquis, multorum ore
circumferuntur, non minus quam Excellentissimi
Viri. Quod si igitur nihil aliud quæerunt vanæ
auræ captatores, qui insolentem sibi fiduciam
arripiunt, quam ut in ore hominum versentur,
ut nomen suum certis præfixum sit libris, aut
ut alii qualescunque tandem illi sint, data occasio-
ne eos laudent, fruantur hæc sua felicitate, sibi
gratulentur de egregio consortio; Aliis vero per-
mittant præstantius laudis decus & ornamentum
quærere.

VIII. *Summum autem Vanitatis indicium*
ejusmodi hominum ex eo manifestum est, quod
nonnisi immortalem, immortalem inquam, nominis
famam quærant. Dicunt illi, vitam silentio tran-
sigere

figere pecorum esse, quæ natura prona atque ventri obedientia finxerit; oportere igitur illos, qui sese studeant ceteris animantibus præstare, ingenii opibus gloriam quærere, et memoriam sui quam maxime longam efficere. Hac ratione nos pro mortalibus gloria æternos fore. Strenue igitur vacandum Literis, nec extimescenda etiam Virorum præstantissimorum judicia; grassandum ad æternam nominis famam. Detrahat licet (inquit noster homo) eruditioni meæ, & meritis præsens seculum iniquum;

*At mihi quod vivo detraxerit invida turba,
Post obitum duplici foenore reddet honos.
Omnia post obitum fingit majora vetustas,
Majus ab exequiis nomen in ora venit.*

Sed quid non possem in contrarium dicere *Vir Clarissime*? Liberaliter tamen agamus cum his hominibus; concedamus non solum mentes, quod et verissimum, morte carere, sed & rerum in terris, literatoque orbe gestarum & gerendarum, post fata memores esse; ponamus, haud postremum felicitatis gradum mentium, corporum vinculis solutarum, in eo consistere, quod accurate sciant, quid inter eruditos geratur, quæ fata scientiarum, quæ judicia hominum de his vel illis libris. Hæc incertissima licet, imo falsa sint, dabimus tamen illis, ne vitam ipsis reddamus acerbam; pellucebit tamen *Vanitas* horum hominum, satis superque. Dico igitur *Primo* incertum quam maxime esse, utrum scriptorum nostrorum rationem habitura sit posteritas, et laudibus eadem elatura dignis. Sæpe vivo & spirante Auctore libri ab eo editi non leguntur, sed lacerantur, & deferuntur

in vicum vendentem thus & odores
Et piper, & quicquid chartis amicitur ineptis.

Tot præclara Veterum monimenta edax vetustas, imperitorum malitia et ignorantia, superstitio, et bella, memoriæ nostræ subtraxerunt, ut nomina, prætereaque nihil, aut levia quædam duntaxat fragmenta nobis relicta sint. Ambulavi nuper extra urbem, vidi in terra jacentem chartam, sustuli; miratus Theologi nuper demum demortui laborem esse, quo casei particulam tegebat rusticus. Nec accidit hoc scriptis, quæ omnium doctorum judicio digna non sunt ut legantur; sed optimi sæpe & bonæ frugis plenissimi cum tineis & blattis luctantur, aut bene compacti in Bibliothecis extant, sed leguntur a nemine. Unde autem sperare possunt hi homines, propria ingenii sui monimenta non eadem fata habitura? mors etiam saxi marmoribusque venit. Quod si tamen tam beati & felices sint, ut scripta in vulgus edita legantur, dubium tamen quam maxime est, utrum Eruditorum applausum consecutura sint. Omnium, ut nosti *Vir Clar.* scientiarum fatales quædam periodi sunt, & ut vestimentorum, sic scientiarum perpetua quædam est mutatio. Olim per multa secula nemo pro Philosopho habebatur, qui *Aristotelis* decretis addictus non esset. Hic solus regnabat, et cum Deo in scholis divisum quasi habuit imperium. Nosti ridicula elogia, quæ in eum congesta erant; nihil unquam de homine tam præclare dici potest, quod in *Aristotelem* collatum non fuerit. Successu temporis, et renatis literis, sordere cœpit Stagirita, et Scholasticorum quisquiliæ rejectæ. Exortus est, ut alios taceam,
Nobi-

Nobilissimus *Cartesius*, qui, post multa linguarum prælia, principatum in Philosophia obtinuit. Me puero, illi demum acutum cernere dicebantur, qui hujus Viri methodum sequerentur, & principia ipsius cum Theologia arcte copularent. Exorti mox Viri acuti ingenii, qui pleraque hujus Philosophiæ capita impugnabant, libere contendentes, ea nullis certis principiis esse superstructa. In Anglia novam philosophandi methodum induxit *Loki*, quem multi in Germania sequebantur, ita ut tandem Eclectica Philosophia caput extulerit. Hæc vero denuo vilescere incipit, & ex primis immotisque principiis, non hinc inde arreptis diversorum Systematum & sententiarum partibus, ædificium Philosophicum construendum esse clamant multi, et Illustres duntaxat Viros, *Newtonum*, *Leibnitzium*, et *Wolfium* in disciplinis Philosophicis audiendos esse contendunt. Aliis placet *ἰσχυρισμῶν*, existimantibus, ita cum natura comparatum esse, ut ad certitudinem in iis, quæ de Deo, mundo & homine sciri possent, nunquam perventuri sint mortales. In tanto autem Eruditorum dissensu, pulchre constat, quam incerta sit illa spes perennis gloriæ consequendæ, & quam lubrica felicitatis illius, laudibus obtinendæ, ratio. Nec putes in Philosophicis duntaxat disciplinis magnam hanc rerum & judiciorum diversitatem obtinere. Grassatur hoc malum per omnes disciplinas. Theologia primum a Christo et Apostolis tradita, cum nativa sua simplicitate, tum probitate eorum, qui eam sectabantur, se se commendabat. Statim vero post excessum Apostolorum exorti sunt Viri diversis animi dotibus, et opinionibus imbuti, sed artis recte cogitandi,

linguarumque haud satis gnari, qui proprii ingenii inventa, cum Religionis Christianæ decretis copulare voluerunt. Patres sæpe in Conciliis fanciverunt talia, quæ ipsimet non satis intellexerunt, saltem ea credenda imposuerunt, quæ a Christo et Apostolis perspicue definita nunquam fuerunt. Tandem incidit divina hæc disciplina in manus Scholasticorum, hominum nugivendulorum, qui ut verbis magni *Erasmii*, utar, *de rebus arcanis, & adorandis magis, quam explicandis, illoto ore loquebantur, profanis Ethnicorum argutiis disputabant, arroganter definiebant, & divinæ Theologiæ Majestatem, frigidis, imo sordidis verbis simul et sententiis, conspurcabant; atque hæc interim dum nugabantur in Scholis, existimabant se se universam Ecclesiam, alioquin ruituram, non aliter Theologorum fulcire tibicinibus, quam Atlas coelum humeris sustinet apud Poëtas.* Nec potuit, antequam ars critica studiumque linguarum emerisset, aliam induere faciem Theologia: quamprimum vero per Viros eruditos hæc disciplinæ in lucem protractæ, omnem operam navarunt Viri sapientes ut nobilissima disciplina pristinæ restitueretur simplicitati. Quod quibusdam in locis feliciter tentatum; alibi vero diverso schemate denuo repræsentata, novorumque decretorum philosophicorum veste induta est, ita ut quasi dedita opera eam quidam obscurare denuo voluisse videantur, & ita semper, diversis sub titulis, eadem fabula agitur.

Nihil jam dicam de aliis Literarum studiis. Vides *Vir Clar.* quem in finem hæc a me adducta sint. Nimirum in tot diversorum ingeniorum & disciplinarum varietate et mutatione paucis contigit, ut post fata debitis laudibus celebrarentur

posteritati relicta ingenii monumenta, sed passim vel negliguntur, vel nihili aestimantur, et pulvere fordida sunt. Accedit, quod, quæ nostra ætate sæpe recta et laudanda habebantur, post fata demum nostra pro falsis vel periculosis venditentur. *H. Valesius Observat. ad Euseb. Lib. I. cap. 2. pag. 6. exemplum adducit. Vetus (inquit) omnis Christianorum Theologia Deo quidem Patri Monarchiam tribuit, Filio vero ac Spiritui S. ὁμονομίαν id est administrationem et dispensationem, ut docet Tertullianus adversus Praxeam; verum hujusmodi locutiones cum antea sine ulla erroris suspitione usurpatæ fuissent, tandem post Concilium Nicænum repudiatæ sunt a Catholicis & Arrianis relictae.*

Ita notum est, quam longe diverse judicarent Patres ante *Augustinum* de gratia, & illi qui postea ad nostram usque ætatem secuti sunt.

Et profecto, quod *tertio loco* notari velim, mentes hominum eruditorum a corpore sejunctæ miserrimæ essent, et continuis iræ et æstus fluctibus agerentur, si quæ inter eruditos agerentur, post fata sua scirent.

Notissimum est, ne quidem post mortem Virorum doctissimorum livorem mordacis ingenii virorum quiescere. Sæpe lepores leonibus mortuis insultare solent. Unum vel alterum exemplum inter innumera juvat attulisse; *Socrates Hist. Eccl. Lib. VI. cap. XIII.* mentionem injiciens acerrimorum hostium, qui in obtrectando *Origene* e vivis jam erepto turpem famam quæsi-
verunt, ita loquitur: Ὅι ἐυτελεῖς, καὶ ἀφ' ἐαυτῶν
μη δυναμένοι φαίνεσθαι ἐκ τῆς ψεῦειν τῆς ἐαυτῶν κρείτ-
τονας, δεικνυσθαι βυλλονται. Τῶτων πεπονθε πρῶτος
Μεθόδιος, τῆς ἐν Λυκίᾳ πόλεως λεγομένης Ολυμπῆ
Ἐπι-

Ἐπίσκοπος. Ἔπειτα Εὐσταθίος ὁ τις ἐν Ἀντιοχείᾳ πρὸς ὅλην ἐκκλησίαν προσηύχθη. Καὶ μετὰ ταῦτα Ἀπολιναρίου καὶ τοῦ τελευταίου Θεοφίλου. Ἄυτη τῶν κακολογῶν τετρακτὸς ἔκαστα ταυτὸν ἐλθόντες τὸν ἄνδρα διεβαλλόν. Ἄλλοι γὰρ δι' ἄλλο ἐπὶ τὴν κατ' αὐτὸν κατηγορίαν ἔχωρισαν, δεικνύοντες ἑκάστους, ὡς ὁ μὴ διεβαλλόντες πάντες ἐδίδξαντο. Ἐπειδὴ γὰρ ἄλλοι ἄλλοι δόγματος ὁ καθ' ἕνα ἐπελαμβανόντο, διπλὸν ὡς ἕκαστος ὁ μὴ ἐσκώπτειν τὸ ὡς ἀληθὲς πάντως ἐδέχετο τῶ ἀποσιωπῶν ἀπαιτῶν τὸ ὁ μὴ διεβαλλε. i. e. *Viles homines & obscuri, qui per se ipsi inclarescere non possunt, ex potiorum vituperatione famam aucupari conantur. Laboravit hoc morbo primum Methodius, Olympi Lyciæ civitatis Episcopus. Deinde Eustathius, qui exiguo temporis spatio Antiochensem Ecclesiam rexit. Post hunc Apollinarius, ac postremo Theophilus. Hæc est quadriga maledicorum, qui non eadem incedentes via Origenem calumniati sunt. Alius enim alia de causa ad accusationem ejus prorupit, quo facto singuli satis declararunt se omnino probasse ea, quæ minime reprehendissent. Nam quoniam alius aliud dogma singillatim refutare aggressus est, perspicuum est, singulos pro vero admisisse, id quod minime insectati sunt: tacite scilicet ea comprobantes, quæ non exagitabant. Eadem facta post mortem expertus est celebris Chrysostomus. Adducamus hic verba clarissimi, dum viveret Theologi J. Basnage: Hic Histoire de l'Eglise, Tom. I. pag. 102. de hoc negotio ita loquitur: On a quelque fois raison de crier contre les Theologiens, dont la haine & les animosités passent jusqu'au tombeau, & vont au delà de la mort. Il semble, que tous les differens personnels devroient être enterrés dans le sepulcre: On devroit prevenir la mort, ou du moins se reprocher de l'avoir laissée venir*

venir avant que de se reconcilier. Les Chefs de l'Eglise doivent au Peuple cet exemple, je ne dis pas de charité chrétienne, mais d'humanité. Cependant ce sont ces chefs de l'Eglise, & entre ces chefs ce sont quelque fois ceux qu'on traite de Saints, qui pour des legers demêlés, ou de petites violations de discipline, poussent la vengeance & la haine jusqu'après la mort. C'est ainsi que St. Cyrille se chargea de continuer la haine de son Oncle contre la memoire de St. Chrysostome, qu'on avoit dégradé & qui étoit mort cruellement en exil. Transeo mille alia exempla, et unius tantum, ejusdemque recentissimi exempli, mentionem faciam. Nemini Eruditorum ignotum est nomen *Guilberti Burneti*, Episcopi quondam *Sarisberiensis*, Viri eruditione, pietate, sapientia, & meritis in universam Ecclesiam Protestantium, celeberrimi. Egregium hunc Præsulem infames illi, optimorum Virorum censores & calumniatores, *Jesuitæ* nimirum *Trivoltienfes* non solum acerbissime post fata perstrinxerunt, variorumque vitiorum & errorum postularunt; sed & inter *Doctores umbraticos*, in tales, quos Galli *des Pedants* vocarunt, a quo tamen vitio nemo tamen magis alienus erat, quam Illustris ille Præsul, retulerunt. Vide *Memoires de Trevoux* *Fevrier* 1745. p. 289. seqq. Sed dignitatem magni Viri, & innocentiam erudite tuitus est impudentemque horum Orbiliorum audaciam cordate retudit, Vir quidam doctus in *Mercurio Helvetico*, qui *Neocomi* editur, Mense Sept. & Octobr. proxime præterlapsi anni. Ex his, aliisque innumeris exemplis patet, quam incerta sit illa spes laudis post mortem consequendæ. Certe non pos-

possent non mentes illæ, si talia scirent, vehementer agi. Ponamus enim *Aristotelem* scivisse, & adhuc scire, quid de se senserint, & adhuc sentiant Eruditi, bone Deus! quam miser esset status hujus hominis! Is enim non solum per multa secula contemptus jacet, & *Platoni* multis intervallis postpositus fuit, sed & Reverendi Patres Ecclesiæ primitivæ de eo magnifice non senserunt. Postea incidit in manus Barbarorum, qui quidem zelo pro ejus gloria ardebant, sed cum imperitia linguæ græcæ intelligere eum non valerent, misere magni Viri scripta interpretati sunt; tandem ita fuit neglectus, ut nihil unquam tam acerbe & abjecte dictum fuerit de quoquam, quod pleno horreo in hunc Philosophum effusum non fuerit. Multi summam gloriam & laudes singularis eruditionis in perstringendo *Aristotele* quæsierunt, & adhuc quærent. Recentioris ævi Scriptores multi eum Atheismi postularunt. Hodie paucissimi scripta hujus Viri legunt. *Plato* a multis pro homine fanatico habetur, qui in Metaphysicis talia effutiverit, quæ ipsemet non intellexerit.

Utrum *Stoici* *Spinozæ* præcursores fuerint, nec ne, hodie sub judice lis est, postquam superioribus seculis in cælum fuerant lati laudibus a plurimis, uti ex historia Philosophica satis constat. Plerique modernorum adserunt, Ethicam horum hominum, splendidissimis verbis prolatam, arenam esse sine calce, de reliquis nil dicam, neque utrum jure vel injuria, talia ipsis impacta fuerint, disquiram. Hoc tantum expendas velim *Vir Cl.*, quo animo nempe & qua fronte, si aliquæ his sapientiæ Antistitibus post obitum rerum in terris
acta.

actarum cognitio esset , hæc judicia hominum laturi essent. An non putas , eos irarum fluctibus æstuaturos , inprimis quod defensionem jam quidem nullus esset relictus locus ? neque enim credibile , perinde bonis illis animabus fore , quid posteri de se sentiant , cum nostri homines , de quibus agimus , præcipuam felicitatis partem positam esse dicant , si quibus laudibus efferantur ipsimet perspectum habeant. Et quid putas Illustrem *Grotium* sensurum , animadvertentem non solum eruditos quosdam , sed et vilissimos quosque , & in umbra educatos Magistros , et pietati suæ & famæ detrahere conantes ? Quid Patres , quorum artis criticæ imperitiam , zelum minime semper purum , erroresque in apricum produxere nostræ ætatis eruditi ? num putas *Bezam* , et qui ejus sententiam probarunt , nimirum Hæreticos gladio esse puniendos , serena mente audituros , hanc opinionem hodie pro pestilentissima haberi , variisque , iisque gravissimis argumentis , impugnari ? Quo animo excepturi essent Beati Reformatores nostri tot calumnias , quæ post fata sua in se effusæ fuere ? Crediderim ego , quasdam fastu & superbia turgidas Criticorum mentes omni nisu elaboraturas , ut potestas ipsis concederetur superas evadendi ad auras. Et cum nemini tam beato esse liceret , ut nunquam falsum judicium de his vel illis argumentis tulerit , singulæque scientiæ indies augeantur , fieri aliter non potest , quam ut mentes illæ , gloriæ cupiditate ardentes , singulari studio ferantur , vel ad confessionem errorum , vel ad opinionum semel arreptarum defensionem , quod tamen in hoc rerum statu , in quo eos jam quidem positos esse per tempus concedimus , præstare

stare non possunt. Ex quo sequitur, eas omnes infelicissimas fore, si rerum inter eruditos gestarum post sua fata haberent notitiam. Hactenus, uti vides, liberaliter concessi, mentes non statim post mortem in loca aut tetra, aut beata & amœna migrare, sed in loco quodam tertio, aut circa corpora versari, probeque perspectas habere, quid inter eruditos geratur: Cum autem hæc omnia incerta, imo falsa sint, clarissime patet, spem illam immodicam laudis post mortem consequendæ instabilem, imo vanam esse. Nollem autem quenquam, hæc, quæ jam jam a nobis dicta sunt, ita interpretari; ac si existimarem, Viros Eruditos præsentium duntaxat, posteritatis vero nullam habere debere rationem. Non ita sentio. Cum enim felicitatis aliorum promovendæ rationem habendam putem, eo ipso etiam sequitur, Eruditum eo tendere debere, ut ingenii sui monumenta post fata maneant, aliisque utilitatem adferant. Bone Deus! quibus in tenebris versarentur Eruditi, si mortuorum laboribus & egregiis scriptis carerent. Loquimur ergo de iis duntaxat, quorum animis *nonnisi laudis* post fata consequendæ *cupido*, prætereaque nihil, insidet.

- sal. Cap. V : 23. de tribus Hominis cœlitus renati partibus : Cum perpetuis Annotationibus & vindiciis. Pag. 553.
- III. J. BALTH. BURCARDI Dissertatio Philosophica de Assensu. Pag. 573.
- V. Mantissa Epistolica ad Controversiam de Argumento CARTESII pro Existentia Dei. Pag. 627.
- VI. Historia Vitæ & Obitus J. R. SALCHLINI, S. Th. in Acad. Bernensi Prof. & Collegii majoris Præpositi, breviter delineata a J. G. A. P: 641.
- VII. Vita SAMUELIS BATTIERII, Med. Doct. & Græc. Ling. Prof. in Acad. Basil. Pag. 645.
- VIII. Vitæ MICHAELIS SZATHMARI, Senioris, S. Theol. & Ling. Hebr. Prof. Illustris Athenæi Patacensis Rectoris Descriptio. Pag. 649.
- IX. Nova Literaria. Pag. 654. fin.
-

Errores Operarum.

- Part: I. Pag. 3. lin. 16. *eorum*. lege: earum.
pag. 45. lin. 22. *in tales*, lege: id est tales.
- Part. II. Pag. 193. lin. 25. *offerri*, lege: afferri.
pag. 221. lin. 3. in Notis pro 1644 lege 1674.
pag. 252. lin. 5. *Pannonni oris*. lege: Pannon in oris.
pag. 254. lin. 2. hunc ad modum legi vult doctiss. Autor: *Pars animæ chartis nobilis hisce latet*
- Part. III. pag. 377. lin. 1. in Notis, *propendit*. lege: propendet.